

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítást, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Édouard Laboulaye (1811–1883), a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja

Édouard Laboulaye francia író, jogtudós, történész és politikus (teljes nevén: Édouard René Lefèbvre de Laboulaye), a Magyar Tudományos Akadémia külső levelező tagja (az MTA-tagságnak ez a formája ma a tiszteleti tagnak felel meg) 1811. január 18-án Párizsban született, és ugyanitt hunyt el 1883. május 25-én. Laboulaye-t 1858. december 16-án a Magyar Tudományos Akadémia Törvénytudományi Osztálya három másik jogtudóssal együtt külső levelező tagjává választotta, az 1846-ban megválasztott híres heidelbergi büntetőjogász professzor, Carl Joseph Anton Mittermaier (1787–1867) után időrendben másodikként.

Édouard Laboulaye 1811. január 18-án született, Auguste Lefèbvre de Laboulaye (1779–1824), a nemzeti gárda kapitánya, a Becsületrend lovagjának fiaként. Nagyapja, Jean-Baptiste Le Febvre de La Boulaye (1743–1820) királyi tanácsos volt. Kétszer házasodott. Első, 1832-ben Augusta Virginie Paradis-val kötött házasságából született fia, Paul Lefèbvre de Laboulaye (1833–1905) diplomata, Franciaország madridi, majd szentpétervári nagykövete volt. Felesége 1841-ben bekövetkezett halála után újra megnősült, és ebből a második, Louise Alexandrine Valérie Michelin-Tronsson du Coudray-vel kötött házasságából is született egy fia, René-Victor Lefèbvre de Laboulaye (1845–1916) ügyvéd.

Édouard Laboulaye a párizsi jogakadémián tanult, tanulmányai elvégzését követően Charles nevű bátyjának nyomdájában dolgozott. Első könyve 1839-ben jelent meg „Histoire du droit de propriété foncière en Occident” („A nyugati földtulajdon története”) címmel, amelyért az 1663-ban Colbert által alapított francia tudóstársaság, az Académie des inscriptions et

belles-lettres díját kapta. 1842-ben az ügyvédi kamara tagja lett. Miután az 1843-ban megjelent, „Recherches sur la condition civile et politique des femmes, depuis les Romains jusqu'à nos jours” („A nők polgári és politikai helyzetének kutatása a rómaiaktól napjainkig”) című műve is pályadíjat nyert, 1845-ben az Académie des inscriptions et belles-lettres tagja lett, sőt 1848. február 24-én a torinói tudományos akadémia (Accademia delle Scienze) is levelező tagjává választotta.

1849-ben a párizsi Collège de France-on az összehasonlító jogtudomány tanára lett. 1855-ben megalapította a *Revue historique de Droit français et étranger* című folyóiratot, amely 1869-ig jelent meg, és nagy szerepe volt a Savigny-féle történeti jogi iskola nézeteinek és tudományos eredményeinek franciaországi terjesztésében (Friedrich Carl von Savigny életéről és munkáiról Édouard Laboulaye már 1840-ben hosszabb terjedelmű tanulmányt jelentetett meg). E lap utódjának tekinthető az 1870 és 1876 között megjelent *Revue de législation ancienne et moderne*, majd 1877-től a *Nouvelle Revue historique de droit français et étranger*, melyeknek szintén Laboulaye volt a szerkesztője.

Összehasonlító alkotmányjogi érdeklődésének középpontjában az Amerikai Egyesült Államok alkotmányos rendszere és alkotmányfejlődése állt. 1849. december 4-én „De la constitution américaine et de l'utilité de son étude” („Az amerikai alkotmányról és tanulmányozásának hasznosságáról”) címmel tartott előadást, amely 1850-ben nyomtatásban is megjelent. 1855 és 1866 között jelent meg az élete fő művének számító, 1870–71-ben magyar nyelven is kiadott „Histoire politique des États-Unis” („Az Egyesült Államok politikatörténete”) című háromkötetes műve, amelyben (a III. Napóleon neve által fémjelzett második Francia Császárságban) a köztársasági, liberális és demokratikus berendezkedés mellett szállt síkra.

1856-ban kiadott, „Études contemporaines sur l'Allemagne et les pays slaves” („Kortárs tanulmányok Németországról és a szláv országokról”) című művében írt – a lengyel, szerb és albán nemzetek története mellett – Kossuth és Görgey vitájáról is. Bár a könyv fejezetei közül magyar nyelven csak a Lengyelország felosztásáról szóló nagyobb terjedelmű tanulmánya jelent meg (és az is csak a Kiegyezés után), 1858. december 16-án az MTA Törvénytudományi Osztálya külső levelező tagjává választotta, a londoni Lord Overstone-nal, valamint a heidelbergi Karl Henrik Rau-val és Adolf Vangerow-val együtt. (A későbbiekben a Bölcsészeti, Társadalmi és Történeti Tudományok Osztálya külső tagjai közé sorolták be.)

1860 novemberében a *Revue nationale et étrangère* című folyóirat két részben közölte „L'état et ses limites” („Az állam és annak korlátai”) című tanulmányát, amely 1863-ban könyv alakban is megjelent. Ebben – egye-

bek mellett – Eötvös József „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra” című, 1851-ben Bécsben, majd 1854-ben Lipcsében („Der Einfluss der herrschenden Ideen des 19. Jahrhunderts auf den Staat” címmel) német nyelven is kiadott híres művét is ismertette, sőt, igen sok gondolatot idézett is belőle (Wilhelm von Humboldt, John Stuart Mill és Jules Simon munkái mellett).

Az észak-amerikai polgárháború idején az Unió (és a rabszolga-felszabadítás) támogatója volt. 1861 októberétől rendszeres kapcsolatban állt az Abraham Lincoln által Párizsba kinevezett amerikai konzullal, John Bigelow-val (1817–1911), aki maga is jogász, történész és közíró volt. 1862-ben „Les États-Unis et la France” címmel az USA és Franciaország történelmi kapcsolatáról írt 70 oldalas tanulmányt, majd 1863-ban megjelent „Paris en Amérique” (magyar fordításban „Páris Amerikában”) című regénye is. 1864-ben a harvardi egyetem díszdoktorává választották. 1865-ben az újonnan felszabadított amerikai rabszolgákat támogató francia társaság (Comité français pour l’émancipation des esclaves) elnöke lett.

Ekkor fogalmazta meg azt a javaslatát, amelynek köszönhetően neve máig közismert az Egyesült Államokban: a francia nemzet ajándéka-ként a függetlenségi nyilatkozat 100. évfordulójára állítsanak emlékművet a szabadságnak Amerikában. Az ötlet megvalósításában barátja, Frédéric Auguste Bartholdi (1834–1904) szobrászművész volt segítségére. Azonban mivel csak 1879-re sikerült előteremteni a szobor elkészítéséhez szükséges pénzt, annak felállítására a centenáriumba már nem kerülhetett sor. Az emlékmű csak 1884-re készült el, és felavatására 1886. október 28-án került sor, amit Laboulaye már nem érhetett meg.

Laboulaye eközben már 1863-tól egyre aktívabb részt vállalt a (második) Francia Császárság politikai életében. Először Párizsban jelöltette magát képviselőnek, sikertelenül: az 1864-ben megtartott pótválasztáson Párizs I. választókerületében mindössze 745 szavazatot kapott, amellyel csupán a harmadik helyen végzett. 1866-ban Strasbourgban (Bas-Rhin megyében) indult jelöltként, de hiába kapott itt már 9900 voksot, a 19 600 szavazatot szerző Alfred Renouard de Bussière (1804–1887) ellenében alulmaradt. 1869-ben Seine-et-Oise megyében próbálkozott, szintén eredménytelenül. Ugyanebben az évben a Société de législation comparée (Összehasonlító Jogi Társaság) elnöke lett.

1870. április 25-én, miután megszületett a döntés a parlamentáris alkotmányreformról szóló népszavazásról, nyílt levelet tett közzé, melyben az alkotmány megszavazása mellett érvelt (annak ellenére, hogy az fenntartotta a monarchikus államformát). A korabeli sajtótudósítások (pl. Budapesti Hírlap, 1870. május 20.) tanúsága szerint még az is felmerült, hogy az

Émile Ollivier (1825–1913) vezette köztársaságpárti kormány május 15-ei átalakításakor Laboulaye kapja a közoktatásügyi tárcát, azonban végül nem ő, hanem Jacques Mège (1817–1878) lett a miniszter.

Az 1871. február 8-án, a poroszok által meg nem szállt területeken tartott választásokon ismét nemzetgyűlési képviselőjelölt volt (Seine-et-Oise megyében), de ekkor sem választották képviselővé. Végül aztán a párizsi kömmün (1871. március 18–május 28.) bukása után, július 2-án megtartott pótválasztáson sikerült bekerülnie a Nemzetgyűlésbe, ahol Adolphe Thiers (1797–1877) balközép köztársasági irányvonalát (Union républicaine) támogatta. Nézeteit „La République constitutionnelle” („Az alkotmányos köztársaság”) címen kiadott tanulmányában foglalta össze.

Tagja lett az alkotmány előkészítésére a köztársaságpártiak javaslatára létrehozott, de a nemzetgyűlés összetételének megfelelően konzervatív, monarchista többségű, harminctagú bizottságnak, amely titkárává választotta. 1873. február 28-án, a bizottság által előterjesztett javaslat vitájában elmondott beszédében jelezte, hogy számára nem lényeges az államforma, csak az fontos, hogy a kormány ne legyen despotikus. Végül is 1875. január 30-án egyetlen szavazattal a köztársaság győzött, a februári és júliusi alaptörvények pedig demokratikus, parlamentáris kormányformát valósítottak meg, amelyben biztosítják a szabadságjogokat (Harmadik Köztársaság). A tanszabadságot garantáló 1875. július 19-ei törvény előadója maga Laboulaye volt, akit ugyanezen év decemberében „elmozdíthatatlan szenátorrá” (Sénateur inamovible) választottak. 1876-tól haláláig volt a felsőház tagja.

Időközben 1873. március 14-én a Collège de France igazgatója, 1878-ban pedig az Institut de France, az Institut de droit international és az Académie des inscriptions et belles-lettres elnöke is lett. Politikai, közéleti tevékenysége és az összehasonlító és történeti jogtudomány, valamint a történettudomány területén kifejtett munkássága mellett szépíróként is maradandót alkotott. Verseket és prózai műveket is írt, számos regénye külföldön is megjelent (többek között Magyarországon is), és egyebek mellett ő fordította le francia nyelvre Benjamin Franklin (1706–1790) önéletrajzát. Sokrétű és termékeny életút után 1883. május 25-én Párizsban, 72 éves korában érte a halál.

Képes György

Édouard Laboulaye főbb munkái

Histoire du droit de propriété foncière en Occident. Paris, 1839; *Essai sur la vie et les ouvrages de Savigny.* Paris, 1840; *Recherches sur la condition civile et politique des femmes depuis les Humains jusqu'à nos jours.* Paris, 1843; *Essai sur les lois criminelles des Romains concernant la responsabilité des magistrats.* Paris, 1845; *De la constitution américaine et de l'utilité de son étude: discours prononcé, le 4 décembre 1849, à l'ouverture du cours de législation comparée.* Paris, 1850; *La révision de la Constitution.* Paris, 1851 (új kiadásban: *Question constitutionnelles.* Paris, 1873); *Histoire politique des États-Unis: depuis les premiers essais de colonisation jusqu'à l'adoption de la constitution fédérale, 1620–1789.* Paris, 1855–1866 (3 kötet); *Études contemporaines sur l'Allemagne et les pays slaves (Le partage de Pologne. Goergei et Kossuth. Les Serbes, leurs poésies, leurs centes. Les Albanais. De Savigny, de Radovitz, Gerwinus).* Paris, 1856; *La Liberté religieuse.* Paris, 1858; *Introduction au droit français, de Claude Fleury.* Paris, 1858; *Les États-Unis et la France.* Paris, 1862; *Paris en Amérique* (regény). Paris, 1863; *Contes bleus* (elbeszélések). Paris, 1864; *Le prince Caniche* (regény). Paris, 1868; *L'État et ses limites, suivi d'Essais politiques sur M. de Tocqueville.* Paris, 1863; *La République constitutionnelle.* Paris, 1871 és *La Liberté d'enseignement.* Paris, 1880.

Édouard Laboulaye Magyarországon, magyar nyelven kiadott művei

Páris Amerikában (ford. Márkus István). Ráth Mór, Pest, 1869; *Lengyelország első felosztása* (ford. Ribáry Ferenc). Ráth Mór, Pest, 1869; *Az állam és határai* (ford. Molnár Antal). Stein János, Kolozsvár, 1869; *Az Egyesült Államok története, 1–3. kötet* (ford. Huszár Imre és Szász Domokos). Ráth Mór, Pest, 1870–71; *Pudli fejedelem* (regény, ford. „Amica”). Légrády Testvérek, Pest, 1871; *Abdallah vagy a négylevelű lóhere. Arab mese* (ford. Huszár Imre). Athenaeum, Pest, 1871 és *A pofon* (meseregény). Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1961.

Felhasznált irodalom

Lukács Móric: Laboululaye báró Eötvös Józsefről. *Budapesti Szemle* 11. (1860. 37. sz.), 377–386.; *Révai Nagy Lexikona*, XII. kötet (Kontúr–Lovas). Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1915, 405. (Laboulaye, Édouard szócikk); Bródy Miklós: *Laboulaye, Édouard* (szócikk). In: *Világirodalmi lexikon*. Hatodik kötet: Kamc–Lane (főszerk.: Király István) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 831–832.; Gray, Walter D.: *Interpreting American Democracy in France. The Career of Édouard Laboulaye, 1811–1883*. University of Delaware Press, Newark, 1994 és Ruszoly József: *Európa alkotmánytörténete*. Püski Kiadó, Budapest, 2005.